

Інноваційний розвиток рекреаційної системи регіону на засадах стратегії його соціально-економічного розвитку

У статті пропонуються шляхи реалізації Стратегії економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011–2020 роки у сфері інноваційного розвитку рекреаційної системи.

Ключові слова: регіон, розвиток, інновації, екологія, рекреація, транспорт, енергозбереження.

В статті пропонуються шляхи реалізації Стратегії економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011–2020 роки у сфері інноваційного розвитку рекреаційної системи.

Ключевые слова: регион, развитие, инновации, экология, рекреация, транспорт, энергосбережение.

The article suggests ways how to implement the Strategy of economical and social development of the Autonomous Crimean Republic during 2011–2020 years in innovative development of recreational system.

Keywords: region, development, innovation, ecology, recreation, transport, energy conservation.

Постановка проблеми. Автономна Республіка Крим є унікальним регіоном, який характеризується потужними природно-кліматичним і виробничо-технологічним потенціалами. На території півострова розташовано близько 30% всіх туристично-рекреаційних ресурсів України: кліматичні ресурси, пляжі (загальна протяжність – 517 км.), родовища лікувальних грязей (14, запас яких становить 25 млн. куб. м), джерела мінеральних вод (100 і понад 200 бурових свердловин з унікальною по хімічному складу водою), бальнеологічні ресурси.

У Криму розташовано більше 150 об'єктів природно-заповідного фонду, загальна площа якого становить 146,2 тис. га і 5,6% території півострова, і більше 11,5 тис. культурно-історичних пам'яток.

На території півострова в 2009 році налічувалося більше 650 об'єктів санаторно-курортного і туристичного комплексів (СКТК), з яких 245 – цілорічні і 411 – сезонні (62,6%). В основному санаторії розташовані в районах Великої Ялти, м. Саки, м. Євпаторії, пансіонати – м. Алушта, м. Ялта, м. Судак, м. Феодосія, узбережжя Сімферопольського і Бахчисарайського районів.

Рекреаційна діяльність формує загрозу екологічній безпеці на півострові, посилюючи антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище за рахунок збільшення господарчо-побутових відходів і викидів транспорту в атмосферу, порушення зон проживання рослин і тварин,

ландшафтів, перевищення водозабору гідроресурсів і води для побутових і технологічних потреб [3, 7, 12].

Згідно зі Стратегією економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011–2020 роки для реалізації туристично-рекреаційного потенціалу необхідно вирішити такі ключові проблеми.

Причинами, що привели до необхідності вирішення проблеми реалізації туристично-рекреаційного потенціалу Автономної Республіки Крим на засадах інноваційного розвитку рекреаційної системи, є такі:

- збільшення техногенного навантаження на рекреаційні території АРК, внаслідок яких настає погіршення їх екологічного і санітарного стану та втрата конкурентоспроможності;
- нераціональне використання ресурсів прибережної зони, що призводить до зниження рівня використання цієї складової рекреаційного потенціалу;
- погіршення стану об'єктів історико-культурної і архітектурної спадщини, внаслідок чого обмежується доступу до них і втрачається їх туристична привабливість;
- знищення флори і фауни, природних ландшафтів, що призводить до вилучення з туристичного обігу потенційно конкурентоспроможних територій;
- посилення нерівномірності навантаження на рекреаційний потенціал АРК, неефективне використання туристичного потенціалу гірських, прилеглих до них і степових районів при надмірному навантаженні південних районів під час курортного сезону;
- нерівномірне використання рекреаційного потенціалу протягом календарного року, яке обумовлене не в повній мірі розвинутою інфраструктурою;
- тінізація послуг туристично-рекреаційного комплексу, що призводить до втрати доходів у бюджет АРК і зменшення можливості розвитку інфраструктури;
- низький рівень конкурентоспроможності через незадовільний стан матеріально-технічної бази;
- низька якість туристичних, лікувальних і інших послуг, її невідповідність світовим стандартам;
- відсутність чіткої територіальної організації санаторно-курортної і туристичної діяльності, функціонального зонування [12].

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням оцінювання, функціонування та розвитку рекреаційної системи присвячені праці багатьох вчених, зокрема, О.І. Амощі, О.В. Гідбуга, О.В. Єфремова, В.К. Мамутова, О.Г. Мезенцева, В.С. Сеніна, М.В. Цопи, Ю.Д. Шуйського та інших. До

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

основних проблем, які досліджуються у даному науковому напрямі, відносяться такі, як оцінювання можливостей та перспективного розвитку рекреаційного комплексу, соціально-економічні та правові аспекти рекреації, регіональні аспекти курортно-рекреаційного господарства, оцінювання економічних збитків від порушення екології, організації, маркетингу та менеджменту туристичної діяльності тощо. Разом із тим у сучасній теорії та практиці відчувається недостатність досліджень з питань інноваційного розвитку рекреаційної системи у контексті стратегії розвитку регіону на довгострокову перспективу.

Метою статті є дослідження та визначення шляхів інноваційного розвитку рекреаційної системи у контексті Стратегії економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011–2020 роки.

Виклад основного матеріалу. Згідно з одним із визначень Стратегії економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011–2020 роки Крим – це регіон, який є новатором по впровадженню управлінських, соціальних і технологічних інновацій, спрямованих на стратегію випереджаючого розвитку, соціальну консолідацію і формування нової регіональної ідентичності.

Впровадження інноваційних технологій і розробок на півострові дозволить знизити високий рівень енергозалежності, зумовлений віддаленістю регіону від центрів енергопостачання і значними втратами в мережах при передачі електроенергії.

У АРК розвивається вітроенергетика – виробництво електроенергії вітроелектростанціями (543 вітроагрегата загальною потужністю 63,1 Мвт). За останній час у межах державної комплексної програми будівництва вітрових електростанцій в Україні до 2010 року створені: машинобудівна галузь виробництва вітроенергетичного обладнання, електроенергетична галузь виробництва електроенергії на вітрових електростанціях, науково-технічна галузь для супроводу комплексної програми будівництва ВЕС в Україні [11].

Крім того, для півострова одним з основних джерел електроенергії може стати сонячна енергетика. У реальних умовах хмарності річне надходження сумарної сонячної радіації на території Криму достатньо високе і становить від 1200 до 1400 кВт·ч/кв. м, а використання сонячної енергії, за оцінками фахівців, дозволяє заощаджувати до 75 тис. т умовного палива в рік. До інноваційних розробок у галузі сонячної енергетики відносяться фототермоперетворювач сонячної енергії і сонячний концентратор для фотоелектричних модулів, розроблені кримськими вченими і захищені патентами [8–10]. Дані моделі можуть бути використані в системах електрозабезпечення, гарячого водопостачання і обігріву житлових будівель, промислових споруд. Робоча поверхня їх є світлопоглинальною, що забезпечує перетворення широкого спектра електромагнітного сонячного випромінювання в теплову і електричну енергію.

За результатами досліджень у галузі енергозберігаючих технологій з'явилася можливість поєднати сонячні батареї з

колекторами, внаслідок чого заощаджується 25% загальної площі покриттів, а також збільшується коефіцієнт корисної дії батарей [8–10, 13].

До інноваційних технологій можна віднести і використання нічної електроенергії (за пільговим тарифом) для нагріву теплоносія і акумуляції тепла з розрахунком забезпечення добового використання тепла і гарячої води. Це дає можливість зменшити витрати на опалювання у порівнянні з газовим, централізованим і електричним без теплоакумуляції у 2–3 рази. Вартість тепла при такій технології і вартості електроенергії 0,77 грн./кВт становить 310 грн./Гкал. Такі автономні високоефективні електричні установки вже працюють більш ніж на 100 соціальних об'єктах України.

Таким чином, впровадження інноваційних розробок забезпечать споживача власним джерелом енергії і забезпечать енергетичну незалежність, а накопичення електроенергії, що генерується, дозволить використовувати її на свій розсуд і в міру необхідності.

Стратегія також приділяє велику увагу проблемі реалізації транспортно-транзитних можливостей Криму з метою збільшення транзитного потенціалу України, її інтеграції в світову господарську економічну систему, розвитку сучасних форм кооперації і міжрегіонального економічного співробітництва.

Розвиток транспортного потенціалу регіону сприятиме підвищенню комунікаційної доступності Криму з боку решти регіонів України і сусідніх країн, збільшить приплив іноземних і вітчизняних туристів. Це можливо за умови використання сучасних швидкісних і надшвидкісних транснаціональних коридорів (наприклад, Е–50), які могли б зв'язати як власне регіони самої Європи (Північна, Північно-Західна, Центральна, Південно-Східна), так і країни Північного і Балтійського морів із країнами Причорноморського басейну, Кавказу, Передньої і Малої Азії та Близького Сходу.

Використання транснаціонального коридору Е–50 дозволить Україні вийти зі стану природної ізоляції в системі міжнародної транспортної інфраструктури і міжнародного розподілу праці. За проектом транснаціонального коридору магістралями будуть з'єднані такі країни: Голландія, Німеччина, Польща, Україна, Росія, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Туреччина, Іран, Ірак, Сирія та ін. [2].

Таким чином, розташовані уздовж передбачуваного транснаціонального коридору (Е–50) курорти, туристичні об'єкти, пам'ятники історії і культури людства стануть більш привабливими і доступними для туристів.

Сучасна ситуація у сфері рекреаційної діяльності та зростання попиту на рекреаційні послуги висувають на перший план проблеми її раціональної організації та оптимізації в регіональному розрізі. Для досягнення рекреаційною системою оптимального стану необхідне повне відособлення рекреаційної території Криму шляхом стримування розвитку і поступового повного витіснення нерекреаційних комплексів за межі рекреаційної зони, заборона нового нерекреаційно-

го будівництва і орієнтація сільського господарства на переробку культур, реалізація яких була б можлива у зонах функціонування рекреацій, перепрофілювання населених пунктів під рекреаційні комплекси або культурно-побутові центри курорту. Необхідно враховувати і вимоги функціонального захисту рекреаційної системи від несприятливої дії інших спеціалізованих територіальних систем [4, 5].

Науково-методичний рівень управління рекреаційними підприємствами ще недостатній для прийняття науково обґрунтованих рішень при здійсненні планування їх розвитку. Необхідне також застосування наукового підходу при соціальному і маркетинговому аналізі рекреаційних потоків і потреб рекреантів. На основі цього аналізу вже і слід оптимізувати і планувати діяльність рекреаційних підприємств.

При вирішенні проблем оптимізації застосовують економіко-математичні моделі оптимального розвитку і розміщення рекреаційних систем, де можна вибрати мету системи: отримання доходу (економічний критерій), оздоровлення рекреантів і відтворення їх фізичних і духовних сил (соціально-економічний критерій).

Таким чином, моделі оптимізації рекреаційної системи дозволяють знайти оптимальне розміщення рекреаційних комплексів, що враховують використання ресурсів для організації ефективного рекреаційного процесу з урахуванням регіональних особливостей цих систем.

За даними стратегії в регіоні погіршується екологічна ситуація: зростає навантаження на навколишнє природне середовище, нераціонально використовується існуючий природно-ресурсний потенціал, відсутні системні природоохоронні заходи по збереженню унікальної флори і фауни Криму, природних ландшафтів. Усе це ускладнює екологічне становище, робить неможливим комплексне і раціональне використання природних ресурсів з погляду перспектив раціонального, стійкого господарювання і може викликати скорочення тривалості курортного сезону і рекреаційного потоку [1, 12].

За роки становлення України як суверенної держави українські вчені і юристи виконали велику наукову і правотворчу роботу по формуванню національної правової і законодавчої систем, зокрема екологічного законодавства. Тим самим створена науково-правова база по вирішенню проблем правового забезпечення стійкого розвитку України у сфері охорони навколишнього середовища.

Основні пріоритети охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки в Україні закріплені спеціальними нормативно-правовими актами, але правовий механізм їх реалізації в рамках господарського законодавства не вироблений. Перебудова господарського комплексу країни і подолання нераціональної структури її територіальної організації знаходяться на стадії планування. Правове регулювання діяльності підприємства як суб'єкта господарювання забезпечується тільки в межах господарських стосунків. Підприємствам природні ресурси надаються без врахування екологічної си-

туації того регіону, на якому вони розміщені. Екологізація деяких правових норм земельного, цивільного і кримінального законодавства суттєво не вплинула на перебудову господарського комплексу країни на принципах стійкого розвитку в умовах ринку.

За законодавством України негативні наслідки дії господарської діяльності на навколишнє середовище компенсуються не за деградацію екологічних систем природних територій, а за шкоду, завдану конкретним видам природних ресурсів (грунту, повітря, надрам тощо), що є лише складовими елементами природних геосистем. Пропонується розмір екологічної шкоди навколишньому середовищу визначати шляхом встановлення розміру збитків, нанесених суб'єктами господарювання тому або іншому природному ресурсу на основі методик, затверджених законодавчо, і збільшення їх на коефіцієнт еколого-економічної ефективності території.

Зараз встановлення законодавством лише меж шкідливої дії суб'єктів господарювання на навколишнє середовище шляхом нормування, ліцензування і іншими адміністративно-правовими способами є явно недостатнім. Існує необхідність правової регламентації здійснення екологічних інтересів суб'єктів, які б при цьому узгоджувалися з інтересами суспільства і держави. Необхідно ввести в науковий обіг поняття «законний екологічний інтерес», оскільки практика і дослідження останніх років свідчать про те, що стягнення плати за забруднення в цілому не вирішують поки проблему оздоровлення навколишнього середовища з ряду причин. Однією з них є те, що плата за забруднення навколишнього середовища, як частка відшкодування негативної дії на навколишнє середовище, є одним з численних економічних інструментів охорони навколишнього середовища. У зв'язку з цим потрібні додаткові дослідження із з'ясування місця і визначення плати за забруднення навколишнього середовища і обґрунтування ролі інших інструментів в економічному механізмі забезпечення охорони навколишнього середовища в Україні [6].

Таким чином, незважаючи на існуючу нормативну і законодавчу базу, існують проблеми охорони навколишнього середовища, які необхідно вирішувати.

Висновки

У стратегії економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011–2020 роки визначені шляхи подолання кризових тенденцій і відставання в соціально-економічному розвитку Автономної Республіки Крим з перспективою перетворення автономії в територію комфортного мешкання і успішного ведення бізнесу; обґрунтовані стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку півострова на основі сучасних тенденцій і внутрішньої спеціалізації території півострова. Багато завдань і цілей, які визначені в стратегії, можна вирішити вже зараз. Розвиток рекреаційної системи має спиратися на енергозберігаючі технології, економічні, екологічні і правові важелі управління

і враховувати можливості економіко–математичних моделей рекреаційної діяльності в їх оптимальному управлінні.

Література

1. Башта А.И. Моделирование рекреационных систем с учетом природоохранных аспектов / А.И. Башта, О.А. Щербина // Рациональное использование природных ресурсов и охрана окружающей среды: сборник научных трудов. – Ленинград, 1982. – С. 98–101.
2. Башта А.И. Об идее образования нового транснационального коридора (Е–50) / А.И. Башта, А.В. Бельский // Актуальные вопросы развития инновационной деятельности в государствах с переходной экономикой: междунар. науч.–практ. конф.: материалы. – Симферополь: Сонат, 2001. – С. 167–170.
3. Информационно–географическое обеспечение планирования стратегического развития Крыма / Под. ред. Багрова Н.В., Бокова В.А., Карпенко С.А. – Симферополь: ДиАйПи, 2006. – 188 с.
4. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку / В.І. Куценко. – Київ: Наукова думка, 2010. – С. 342–373.
5. Лемешев М.Я., Щербина О.А. Оптимизация рекреационной деятельности. – М.: Экономика, 1985. – 160 с.
6. Орлов Н.А. Методические рекомендации по использованию научной литературы и нормативно–правовых актов, отражающих правовые проблемы обеспечения устойчивого развития Украины в сфере охраны окружающей среды / Н.А. Орлов; под общ. ред.

А.И. Башты. – Симферополь: ИО КНЦ НАН Украины и МОН Украины, 2010. – 44 с.

7. Павленко И.Г. Управление развитием предприятий рекреационного комплекса АР Крым: монография / И.Г. Павленко. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2009. – 236 с.
8. Пат. 49033, Україна, МПК Н 01 L 31/00. Сонячний концентратор для фотоелектричних модулів / Кувшинов В.В., Сафонов В.О., Башта О.І. – №49033; заявл. 19.11.09; опубл. 12.04.10, Бюл. №7.
9. Пат. 49078, Україна, МПК Н 01 L 31/00. Фототермоперетворювач сонячної енергії / Кувшинов В.В., Сафонов В.О., Башта О.І. – № 49078; заявл. 19.11.09; опубл. 12.04.10, Бюл. №7.
10. Пат. 55397, Україна, МПК Н 01 L 31/00. Фототермоперетворювач сонячної енергії / Кувшинов В.В., Башта О.І., – № 55397; заявл. 16.06.10; опубл. 10.12.10, Бюл. №23.
11. Солнечная энергетика для устойчивого развития Крыма. – Симферополь: «Доля», 2009. – 294 с.
12. Стратегия экономического и социального развития Автономной Республики Крым на 2011–2020 гг. – Симферополь, 2011. – С. 50.
13. Цехла С.Ю., Башта А.И. Инновационное развитие рекреационных объектов на базе энергосбережения / С.Ю. Цехла, А.И. Башта // Развитие туристического бизнеса: I Міжнародна науково–практична конференція, 17–19 березня, 2011 р.: матеріали. – Донецьк, 2011. – С. 167–169.

К.В. ПЕТРЕНКО,
к.в.н., доцент, КНУКіМ

Соціальне підприємництво як фактор розвитку депресивної території

Стаття присвячена проблемам соціального підприємництва як фактору розвитку депресивних регіонів. Визначено роль та умови розвитку соціального підприємництва в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, депресивні регіони, розвиток.

Статья посвящается проблемам социального предпринимательства как фактора развития депрессивных регионов. Определены роль и условия развития социального предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, развитие, депрессивные регионы.

This article is dedicated to social entrepreneurship as a factor in the development of depressed regions. Define the role and development of social entrepreneurship in Ukraine.

Постановка проблеми. Активізація соціально–економічного розвитку України, визнання її у світовій співдружності країн як рівноправного партнера вимагає розробки нових підходів до оцінки стану національної економіки як складної

територіальної суспільної системи та її регіонів. У цих підходах має бути враховано те, що в Україні, яка в останні роки зробила вагомі кроки на шляху подолання соціально–економічної кризи, актуалізувалося завдання санації депресивних територій. Виникнення й існування депресивних регіонів та поглиблення депресії в їх межах не тільки спричинило посилення диференціації соціально–економічного розвитку територій, а й сформувало деякі системні диспропорції, що становить загрозу енергетичній, соціальній, продовольчій та фінансовій безпеці держави. Для призупинення зростання депресивних явищ та попередження виникнення нових депресивних територій, що може у найближчому майбутньому призвести до стримування економічного зростання та погіршення матеріального становища широких верств населення, необхідно визначити пріоритети регіонального соціального розвитку на тривалий строк., включення визначених пріоритетів до регіональних стратегій та програм соціально–економічного розвитку з передбаченням відповідних видатків у місцевих бюджетах для забезпечення виконання регіональних і галузевих програм.